

УДК 378.147.091.3:[808.5:81'243]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-31>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Наріжна Л. М.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Донбаський державний педагогічний університет
вул. Г. Батюка, 19, Слов'янськ, Донецька область, Україна
orcid.org/0000-0001-6932-2399
lidiianik@gmail.com*

Ключові слова:

іношомовна комунікативна компетентність, фахова іноземна мова, студенти немовних спеціальностей, комунікативний підхід.

Стаття актуалізує роль фахової іношомовної підготовки та висвітлює особливості викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Незважаючи на загальне визнання необхідності розвитку комунікативної спрямованості в навчанні іноземних мов, викладання іноземних мов для немовних спеціальностей здебільшого спрямоване на формування у студентів умінь і навичок, необхідних для читання та перекладу фахової літератури, що є недостатнім для формування повноцінної іношомовної комунікативної компетентності.

Автором визначено професійні компетентності, якими мають володіти студенти немовних спеціальностей (ключові, базові та спеціальні), та проаналізовано роль іношомовної компетентності в процесі фахової підготовки. Встановлено, що для успішного навчання фахової іноземної мови студентів немовних спеціальностей важливо поєднувати структурно-системний принцип викладання граматики з комунікативним підходом. Розглянуто основні вимоги до комунікативних ситуацій, що використовуються в процесі навчальної діяльності для формування навичок спілкування, та встановлено, що для формування та реалізації комунікативних здібностей у процесі навчання комунікативні ситуації мають задовольняти пізнавальний інтерес студентів немовних спеціальностей.

Автор статті наголошує на тому, що володіння лексичним аспектом мови має першорядне значення в комунікативному навчанні, та наводить приклади методів викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, які здатні забезпечити розуміння галузевих термінологічних одиниць та розвиток умінь практичного використання фахової лексики.

Визначено критерії відбору спеціальних текстів як початкової бази для аналізу синтаксичних, лексичних граматичних та фразеологічних явищ.

Публікація містить огляд оптимальних методів формування і розвитку лексичних навичок, вмінь та навичок усного та писемного мовлення, а також практичного володіння іноземною мовою у сфері фахової діяльності.

Стаття становить інтерес для викладачів іноземної мови за професійним спрямуванням у ВНЗ.

FEATURES OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Narizhna L. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Donbas State Pedagogical University
G. Batuka str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6932-2399
lidiianik@gmail.com*

Key words: *foreign language communicative competence, professional foreign language, students of non-linguistic specialties, communicative approach.*

The article actualizes the role of professional foreign language training and highlights the peculiarities of teaching a foreign language in a professional direction. Despite the general recognition of the need to develop communicative orientation in foreign language teaching, teaching foreign languages for non-linguistic specialties is mainly aimed at developing students' skills of reading and translating professional literature, which is insufficient to form a full-fledged foreign language communicative competence.

The author identifies the professional competencies (key, basic and special), that students of non-philological department should have, and analyzes the role of foreign language competence in the process of professional training. It is established that for successful teaching of a professional foreign language to students of non-linguistic specialties it is important to combine the structural and systemic principle of teaching grammar with a communicative approach. The basic requirements to the communicative situations used in the course of educational activity for formation of communication skills are considered. It is established that for the formation and implementation of communicative abilities in the learning process, communicative situations must satisfy the cognitive interest of students of non-linguistic specialties.

The author of the article emphasizes the importance of mastering the lexical aspect of language during communicative learning and gives examples of methods of teaching a foreign language in a professional field that can provide understanding of professional terminology units and skills of practical using of the vocabulary.

The criteria for selection of special texts as an initial basis for the analysis of syntactic, lexical grammatical and phraseological phenomena are determined.

The publication contains an overview of optimal methods of formation and development of lexical skills, abilities and skills of oral and written speech, as well as practical knowledge of a foreign language in the field of professional activity.

The article is useful for the teachers of professional foreign language of educational establishments.

Постановка проблеми. Роль іншомовної підготовки в сучасних умовах постійно зростає, і посилюється вплив володіння іноземною мовою на рівень професійної діяльності. Знання іноземної мови є складовою частиною професійної компетентності фахівця і однією з передумов його подальшої успішної трудової діяльності. Інтеграція України у світовий освітній простір зумовлює підвищення вимог до рівня володіння іноземною мовою випускників вищих навчальних закладів, а саме активного володіння професійно орієнтованим іншомовним спілкуванням, оскільки володіння іноземною мовою є важливою умовою для

опрацювання інформаційних джерел, науково-дослідної діяльності, вдосконалення професійної підготовки, здатності до іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення.

Викладання іноземної мови студентам нефілологічних спеціальностей має особливості: різний рівень мовної компетентності студентів немовних спеціальностей; професійно орієнтоване навчання іноземної мови; обмежена програмою кількість годин, що відведені на вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням», та водночас

високі вимоги до володіння іноземною мовою після закінчення курсу. Тому важливим питанням нині є визначення та застосування в навчальному процесі оптимальних методів щодо формування і розвитку вмінь та навичок практичного володіння іноземною мовою у сфері фахової діяльності.

Теорію і практику навчання іноземних мов у вищій школі досліджували І. Бім, О. Волченко, П. Гальскова, Р. Гришкова, І. Закір'янова, В. Калінін, Г. Китайгородська, З. Коннова, А. Максименко, Р. Мартинова та ін. Питання формування іншомовної комунікативної професійної компетенції студентів розглядали у своїх працях В. Андрущенко, І. Бех, О. Біляєв, С. Гончаренко, С. Вітвицька, С. Караман, Н. Нікокошева, В. Слатьонін, С. Шевчук, І. Ющук та ін.

Мета статті – проаналізувати стан сучасного навчання іноземної мови за професійним спрямуванням, обґрунтувати підходи та методи іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей.

Об'єктом дослідження виступає професійна іншомовна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей. **Предметом** дослідження є методи формування іншомовної компетентності в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед вимог до здійснення іншомовної освіти у процесі професійної підготовки можна виділити гнучкість й варіативність змісту іноземної мови, гуманізацію і гуманітаризацію педагогічної освіти, впровадження інформаційних технологій, застосування програмованих засобів [3]. Організація навчального процесу має бути спрямована на створення максимального психологічного комфорту студентів та можливість їх особистісного розвитку. Із цією метою потрібно «врахувати інтеграцію між змістом, темпами викладу навчального матеріалу, методами і засобами навчання, організаційними формами й індивідуальними можливостями його засвоєння» [2, с. 31].

На думку Н. Вовчатої [1], професійна іншомовна підготовка складається з вивчення базової та спеціальної термінології та формування і розвитку вмінь та навичок практичного володіння іноземною мовою у сфері фахової діяльності, тобто здатності використовувати та доцільно застосовувати професійні знання, вміння й навички.

Студенти немовних спеціальностей мають володіти такими професійними компетентностями:

- ключові компетентності;
- базові компетентності (психолого-педагогічні, загальнонаукові, ІКТ-компетентності);
- спеціальні компетентності: з фахової дисципліни та методики її викладання [9, с. 160].

Треба зазначити, що іншомовній компетентності відведена другорядна роль, хоча фактично

кожна з визначених компетентностей вимагає іншомовної підготовки, мета якої полягає в чіткому визначенні її загальних та професійних цілей з урахуванням особливостей професійної діяльності студентів немовних спеціальностей.

Для успішного навчання фахової іноземної мови студентів немовних спеціальностей потрібно забезпечити цілісність, тобто навчання формулювання думки в мовленнєвій діяльності, та високу мотивацію, що передбачає розуміння необхідності засвоєння мовної форми. Важливо поєднувати структурно-системний принцип викладання граматики, тобто складання граматичного мінімуму, розробку оптимальних засобів та методів його подачі і засвоєння студентами, з комунікативним підходом, що також представлений підбором матеріалу, де наявні лексичні одиниці відповідно до професійної направленості. Тобто необхідно навчати мови не як знакової системи з деяким набором типових фраз, а навчати спілкування іноземною мовою у професійно значимих ситуаціях.

Опорою для комунікації протягом аудиторних занять зі студентами нефілологічних спеціальностей доцільно використовувати певні ситуації спілкування, що відображають важливі компоненти для оволодіння комунікативною компетенцією (певну тему і мету, соціальне середовище, місце спілкування тощо) [7]. Викладач має створювати такі комунікативні ситуації в процесі навчання, що задовольнятимуть пізнавальний інтерес студентів у процесі фахової підготовки та дають змогу реалізувати комунікативні здібності з іноземної мови, необхідні в діяльності фахівців певної галузі. Це дасть змогу студентам усвідомити, що кожна розмовна ситуація відбувається у специфічному соціальному середовищі, а психологічні фактори (вік співрозмовника, стать, особисті і т. д.) так само, як і лінгвістичні (тема обговорення, тип дискурсу, різновид мови), мають велике значення для певної комунікативної ситуації. Таким чином, вони мають вміти розпочати і вести бесіду, запропонувати або попросити допомогти, поцікавитись інформацією, уточнити факти, правильно висловити та аргументувати свої погляди на ту чи іншу проблему тощо.

Для усвідомлення смислу граматичної форми слова або фрази важливим є володіння лексичним аспектом мови. Лексичні знання і вміння у поєднанні з граматичними, фонетичними та іншими аспектами мови як системи є складовими частинами іншомовної комунікативної компетентності [4, с. 13]. Тобто на основі сформованості лексичних навичок студент зможе будувати зв'язні висловлювання, а в разі достатнього обсягу лексичних знань – взаємодіяти в мовленнєвій діяльності, використовуючи лексичний матеріал фахової тематики.

Засвоєння структури мови і лексичного запасу мають першорядне значення в комунікативному навчанні та забезпечують здатність студентів немовних спеціальностей до мовленнєвого контакту з партнером по комунікації – розуміння сенсу почутого та висловлювання власної думки у відповідь. На думку В. Райлянової, доцільно об'єднати відібраний мовний матеріал за тематичним принципом, «відображаючи основні поняття профільюючих предметів, а також включаючи засоби вираження типових комунікативних намірів, об'єднаних за комунікативною ознакою і необхідних для спілкування в тій чи іншій професійній сфері» [7].

Для організації опрацювання та засвоєння студентами іноземної лексики за спеціальністю важливо підібрати такі методи викладання, що забезпечували б розуміння галузевих термінологічних одиниць та розвивали у студентів уміння практично використовувати цю лексику в спілкуванні своєї сфери діяльності. Сформувавши комунікативний контакт зі студентами та створивши сприятливий психологічний клімат і позитивну атмосферу на аудиторних заняттях, легше налаштувати їх на оволодіння спеціальною лексикою іноземної мови та підтримувати їхню мовленнєву активність та зацікавленість об'єктом навчання, а саме англійською фаховою лексикою [8].

Комунікативний підхід передбачає взаємодію студентів у парах та групах, отже, основна увага приділяється таким видам мовленнєвої діяльності, як говоріння та аудіювання. Метою є занурення студента в англійське середовище, навчання спілкування англійською мовою, а основною перевагою – формування навичок спілкування, неформальна форма навчання. Так, одним з інтерактивних засобів навчання іноземного лексичного матеріалу в рамках комунікативного підходу є дискусія. Предмет дискусії для студентів немовних спеціальностей має відображати порушені у фахових текстах проблеми або впливати зі створених ситуацій. Перед викладачем стоїть задача мотивувати студентів до обговорення проблеми, викликавши внутрішню потребу висловитись іноземною мовою з використанням засвоєної термінологічної лексики. З метою активізації мовлення студентів і вживання потрібних для мовного вираження думки лексичних одиниць важливо продемонструвати вживання фахової лексики в різних ситуаціях, використовуючи в навчальному процесі технічні засоби (відеофільми на професійну тематику тощо), та підібрати такі проблемні питання, які б задовольняли особистісні, фахові, моральні інтереси студентів [8].

Отже, за умови використання дискусії під час аудиторних занять відбувається багаторазове повторення та вживання професійної лексики в різних контекстах, запам'ятовування лексичних одиниць.

Окрім дискусій, для формування умінь та навичок усного мовлення у студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової іноземної підготовки варто застосовувати такі види завдань: інтерпретація схем, графіків, таблиць; презентації на різні теми професійного спрямування; проведення інтерв'ю; організація і участь у конференціях тощо. Проте названі вище види навчальної діяльності потребують врахування рівня підготовленості студентів та застосування диференційованого підходу.

Під час навчання іноземної мови за професійним спрямуванням особливу увагу треба приділяти відбору спеціальних текстів, бо вони є початковою базою аналізу синтаксичних, лексичних, граматичних та фразеологічних явищ. Тексти мають становити базу для розуміння усних та письмових висловлювань, актуальних для спеціальності, за якою навчаються студенти, вмщати в собі країнознавчий компонент, бути інформативними, мотивуючими, тематично співвіднесеними, мати комунікативну цінність та забезпечувати розвиток професійних якостей майбутніх спеціалістів [8].

З метою формування умінь та навичок писемного мовлення під час роботи зі студентами немовних спеціальностей у конкретних комунікативних ситуаціях доцільно використовувати такі вправи: складання анотації на статтю; написання різних видів листів (лист про прийом на роботу, лист-рекомендація, лист-запит із метою отримання інформації); написання резюме тощо.

Формування професійної іноземної компетентності студентів немовних спеціальностей передбачає запровадження провідних форм організації процесу фахової підготовки:

- аудиторні й індивідуальні заняття зі студентами;
- організація самостійної роботи студентів (виконання домашніх завдань, загальних та індивідуальних завдань за темами);
- проведення індивідуальних консультацій;
- перегляд кінофільмів на професійну тематику іноземною мовою;
- позааудиторна робота (зустрічі із зарубіжними фахівцями, участь у роботі гуртків, клубів тощо).

Висновки. Завдяки правильно вибраним підходам (комунікативний, структурний), коректно підбраному навчальному матеріалу, запровадженню провідних форм і методів роботи зі студентами, забезпеченню навчання спілкуванню іноземною мовою у професійно значимих ситуаціях випускники немовних спеціальностей мають оволодіти іноземною комунікативною компетентністю, що являє собою певну цілісність та включає в себе лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, соціокультурну і соціальну компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчаста Н.Я. Теоретичні засади концепції професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільної безпеки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Серія : Педагогіка і психологія)*. 2017. № 49. С. 42–45.
2. Гвоздева А.В. О взаимосвязи интеграции и дифференциации в обучении. *Педагогическое образование и наука*. 2007. № 3. С. 31–32.
3. Дьюї Д. Досвід і освіта. Львів : Кальварія, 2003. 84 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/Науковий редактор українського видання С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 261 с.
5. Климова К.Я. Теорія і практика формування мовно-комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія. Житомир : РУТА, 2010. 562 с.
6. Кушпінт У.В. Інтегративний підхід до розвитку професійної іншомовної компетентності вчителя фізики : дис. ... д-ра філософії : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 300 с.
7. Райлянова В.Э. Аспекты преподавания иностранного языка по специальности. *Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 6–7 квіт. 2012 р.: У 3 т. Дніпро : Біла К.О., 2012. С. 37–38.
8. Семенчук Ю.О. Формування англійської лексики компетентності у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. К., 2007. 283 с.
9. Ткаченко В.М., Черевань Є.О. Професійна компетентність вчителя фізики як особистісний ступінь сформованості його компетенції. *Фізико-математична освіта*. 2017. № 3(13). С. 160–165.
10. language training of future civil security specialists]. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotshubynsky. (Series: Pedagogy and Psychology), no. 49, pp. 42–45.
11. Hvozdeva A.V. (2007) O vzaymosviazii yntehratsyy y dyfferentsyatsyy v obuchenyy [On the relationship between integration and differentiation in learning]. *Pedagogical education and science*, pp. 31–32.
12. Diui D.(2003) Dosvid i osvita [Experience and education]. Lviv: Kalvariia. (in Ukrainian).
13. Nikolaeva S.Iu. (ed.). (2003). Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European Recommendations for Language Education: Study, Teaching, Assessment]. K.: Lenvit. (in Ukrainian).
14. Klymova K.Ia. (2010). Teoriia i praktyka formuvannia movnokomunikatyvnoi profesiinoi kompetentsii studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh universytetiv [Theory and practice of formation of language-communicative professional competence of students of non-philological specialties of pedagogical universities: monograph]. Zhytomyr: RUTA. (in Ukrainian).
15. Kyshpit U.V. (2020). Intehratyvnyi pidkhid do rozvytku profesiinoi inshomovnoi kompetentnosti vchytelia fizyky [An integrative approach to the development of professional foreign language competence of a physics teacher] (PhD Thesis), Lviv.
16. Railianova V.E. (2012). Aspekty prepodavanyia ynostrannoho yazyka po spetsyalnosti [Aspects of foreign language teaching in the specialty]. Actual problems of teaching foreign languages for professional communication: Materials All-Ukrainian conference, D.: Bila K.O, pp. 37–38.
17. Semenchuk IU.I. (2007). Formuvannia anhlo-movnoi leksychnoi kompetentsii u studentiv ekonomichnykh spetsialnostei zasobamy interaktyvnoho navchannia [Formation of English lexical competence in students of economic specialties by means of interactive learning]. (PhD Thesis), Kyiv.
18. Tkachenko, V.M. & Cherevan, Ye.O. (2017). Profesiina kompetentnist vchytelia fizyky yak osobystisnyi stupin sformovanosti yoho kompetentsii [Professional competence of a physics teacher as a personal degree of formation of his competence]. *Physical and mathematical education*, no.3(13), pp. 160–165.

REFERENCES

1. Vovchasta N.YA. (2017) Teoretychni zasady kontseptsii profesiinoi inshomovnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv tsyvilnoi bezpeky [Theoretical bases of the concept of professional foreign